

Danuta Stanulewicz

Słownictwo barw w języku kaszubskim – próba ustalenia zbioru nazw podstawowych

Acta Cassubiana 11, 128-140

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Danuta Stanulewicz
(Gdańsk)

Słownictwo barw w języku kaszubskim – próba ustalenia zbioru nazw podstawowych

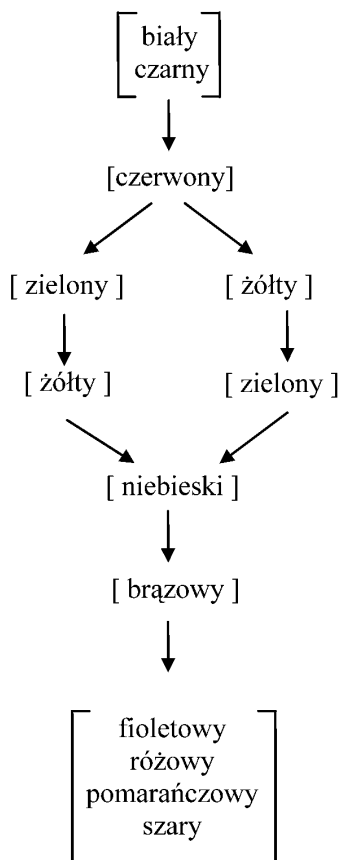
Celem tego artykułu jest przedstawienie próby ustalenia zbioru podstawowych nazw barw w kaszubszczyźnie przy pomocy jednego z prostych testów behawioralnych. Przed omówieniem wyników tego testu niezbędne jest wyjaśnienie, które nazwy należą do zbioru podstawowych nazw barw i czym się one charakteryzują.

Podstawowe nazwy barw

Według Brenta Berlina i Paula Kaya¹ istnieje jednaście podstawowych nazw barw, którym odpowiadają następujące polskie przymiotniki: *biały, czarny, czerwony, zielony, żółty, niebieski, brązowy, fioletowy, pomarańczowy, różowy* i *szary*. Nazwy te wchodzą do słownictwa danego języka w określonym porządku, przedstawionym na rysunku 1. I tak, na początku użytkownicy danego języka posługują się dwoma nazwami podstawowymi odnoszącymi się do bieli i czerni (bądź raczej do barw jasnych i ciemnych). Trzecim kolorem jest czerwony; następnie pojawia się zielony, a po nim żółty (lub odwrotnie). Szóstym kolorem jest niebieski, siódmym – brązowy, a potem w dowolnej kolejności przyłączane są nazwy barwy fioletowej, różowej, pomarańczowej i szarej.

Berlin i Kay przeprowadzili analizę nazw barw występujących w 98 językach i doszli do wniosku, że nie wszystkie języki znajdują się na tym samym etapie rozwoju słownictwa odnoszącego się do kolorów: istnieją języki tylko z dwiema barwami podstawowymi (czyli z białym/jasnym i czarnym/ciemnym), z trzema, czterema itd. Jednak fakt, że w języku istnieją dwie lub trzy barwy podstawowe, nie musi wcale znaczyć, iż użytkownicy danego języka posługują się tylko dwiema lub trzema nazwami kolorów: mogą używać znacznie więcej określeń barw, nie będą to jednak nazwy podstawowe. Wyjaśnijmy zatem, czym

¹ B. Berlin, P. Kay, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, Berkeley 1969.

Rys. 1. Ewolucyjny cykl nazw barw według Brenta Belina i Paula Kaya²

jest podstawowa nazwa barwy. Berlin i Kay podają cztery główne warunki, które musi spełniać podstawowa nazwa barwy³:

- (i) znaczenie podstawowej nazwy barwy nie pochodzi z sumy znaczeń jej części (np. przymiotniki *żółtawy* i *jasnoniebieski* nie spełniają tego warunku);
- (ii) barwa podstawowa nie może być odcieniem innej barwy, czyli nie może się zawierać w innej (np. *szkarłatny* i *karminowy* nie spełniają tego warunku, ponieważ są odcieniami czerwieni);

² Tamże, s. 4. Berlin i Kay przedstawiają cykl ewolucyjny nazw barw w układzie poziomym, natomiast tutaj, ze względów technicznych, zastosowano układ pionowy.

³ Tamże, s. 6.

(iii) użycie danej nazwy nie może się ograniczać do wąskiego kręgu przedmiotów (np. *rudy* i *blond* nie spełniają tego warunku, bowiem używane są głównie do opisu koloru włosów);

(iv) nazwa musi być psychologicznie ważna dla użytkowników języka, co znaczy, że jest znana wszystkim osobom posługującym się tym językiem; poproszeni o podanie nazw kolorów, użytkownicy języka wymienią barwy podstawowe w pierwszej kolejności (przykładowo, *ultramaryna* i *sjena palona* nie spełniają tego kryterium).

Berlin i Kay wymieniają także cztery dodatkowe kryteria, które dotyczą potencjału dystrybucyjnego, pochodzenia od nazw przedmiotów, względnie świeżych zapożyczeń oraz złożoności morfologicznej⁴.

Podstawowe nazwy barw można podzielić na prymarne (wyrazy nazywające pierwszych sześć barw; w polszczyźnie są to przymiotniki *biały*, *czarny*, *czerwony*, *zielony*, *żółty* i *niebieski*) i sekundarne (słowa nazywające pozostałe pięć barw: *brązowy*, *fioletowy*, *pomarańczowy*, *różowy* i *szary*)⁵.

Mimo iż teoria podstawowych nazw barw była krytykowana, a także modyfikowana (np. przyjęto ustalenie, że szary może dołączyć do systemu nazw znacznie wcześniej⁶), już jej pierwotna wersja dostarcza badaczom bardzo dogodnej terminologii, w ramach której można prowadzić rozważania o słownictwie barw.

Kaszubskie nazwy barw

Kwiryna Handke⁷ zebrała następujące przymiotnikowe nazwy barw występujące w *Słowniku gwar kaszubskich* Bernarda Sychty⁸ (pomijamy tu zdrobnienia i inne wyrazy pochodne oraz złożone, a pod uwagę bierzemy jedynie znaczenia dotyczące barw⁹):

⁴ Tamże, s. 6-7.

⁵ P. Kay, C.K. McDaniel, *The linguistic significance of the meanings of basic color terms*, „Language”, 1978, nr 54, s. 626; podają za: G.G. Corbett, I.R.L. Davies, *Establishing basic color terms: Measures and techniques*, [w:] *Color Categories in Thought and Language*, red. C.L. Hardin, L. Maffi, Cambridge 1997, s. 198.

⁶ Zob. także R. Tokarski, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin 2004 [1995], s. 20, przypis 2.

⁷ K. Handke, *Nazwy barw w „Słowniku gwar kaszubskich” Bernarda Sychty*, [w:] *Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś 4*, red. R. Wosiak-Słiwa, Gdańsk 2001, s. 23-41.

⁸ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I-VII, Wrocław 1967-1976.

⁹ Pominięte też zostały przymiotniki odnoszące się do wielobarwności, np. *bestri* ‘pstry, kolorowy, różnobarwny, jaskrawy, pstrokaty, piegowaty’, *plachcòwati* ‘pstrokaty, będącej pstrej maści’, *pstri* ‘pstry, wielobarwny’ czy *pstrokaty* ‘pstrokaty’; a także wyrażające stopień jasności, np. *bladi* ‘błady’, *mroczny* ‘ciemny’.

bruny ‘brunatny’, *bùri* ‘bure, ciemnoszare’, *biòli* ‘biały, czysty, jasny, siwy’, *czòrny* ‘czarny, ciemny’, *czerwòny* ‘czerwony’, *lenisti* ‘podobny w kolorze do włókien lnu: jasny, płowy’, *lilewi* ‘fioletowy’, *lniany* ‘lniany’, *łososowi* ‘łososiowy’, *maslany* ‘mający kolor właściwy masłu, maślany, kremowy’, *méwiasti* ‘o kolorze podobnym do mewy’, *mléczny* ‘mleczny’, *mòdri* ‘modry’, *ògnisti* ‘ognisty’, *òrzechòwi* ‘przypominający kolor orzecha’, *piwiasti* ‘podobny do koloru piwa, brunatny, jasnobrązowy, piwny’, *pòpielati* ‘popielaty, jasnoszare’, *różewi* albo *różowi* ‘różowy, rumiany’, *różawi* ‘wpadający w kolor różowy, lekko zarumieniony’, *rudi* ‘rudy, rudowłosy’, *séwi* ‘siwy’, *srébrzny* ‘srebrny’, *szadi* ‘oblepiony szronem’, *szari* ‘szary, popielaty’, *trówiasti* ‘podobny do koloru trawy’, *wòskòwi* ‘woskowy’, *wrzosowi* ‘fioletowy’, *zelony* ‘zielony’, *zloti* ‘mający barwę złota’, *zòłti* ‘zółty’.

Do tej listy można dodać jeszcze inne nazwy barw, np. *piwònijowi* ‘koloru piwonii’ i *mészati* ‘koloru myszy’ – ze *Słownika języka pomorskiego czyli kaszubskiego* Stefana Ramuła¹⁰, czy też przymiotniki podane przez użytkowników języka kaszubskiego w teście, który będzie omówiony poniżej, np. *bursztynowi* ‘bursztynowy’, *cytrónowi* ‘cytrynowy’, *piòskowi* ‘piaskowy’, *mòrszczi* ‘morski’ i inne.

Wiele z wyżej podanych nazw barw nie spełnia warunków określonych przez Berlina i Kaya. Niektóre są odcieniami innych barw, np. *ògnisti* to odcień czerwieni, zaś *cytrónowi* ‘cytrynowy’ i *piòskowi* ‘piaskowy’ to odcienie żółci. Inne nazwy barw odnoszą się do jednej klasy przedmiotów, np. *rudi* i *lniany* używane są do określenia koloru włosów, zaś *wòskòwi* opisuje kolor twarzy. Jeszcze inne wyrażenie pochodzą od przedmiotów charakteryzujących się daną barwą, np. *łososowi*, *maslany*, *srébrzny* czy też *trówiasti*.

Po przeanalizowaniu powyższej listy przymiotników – w świetle propozycji Berlina i Kaya – wraz z nazwami barw znalezionymi w innych słownikach¹¹, a także w materiałach do nauki języka kaszubskiego¹², można zaproponować listę „kandydatów” na podstawowe nazwy barw i zbadać, czy są one psychologicznie ważne dla użytkowników języka kaszubskiego. Listę kandydatów przedstawia tabela 1.

¹⁰ S. Ramułt, *Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego*, red. J. Treder, Gdańsk 2003 [1893].

¹¹ Zob. np. J. Trepczyk, *Słownik polsko-kaszubski*, red. J. Treder, t. I-II, Gdańsk 1994.

¹² Zob. np. K. Kwiatkòwskò i W. Bòbrowsczi [K. Kwiatkowska i W. Bobrowski], *Kaszëbscë abecadło: Twój pierwszy elementòrz*, Gdańsk 2000; *Twój pierwszy słowòrz: Słowòrz kaszëbskò-pòlszczi*, Gdańsk 2003.

Tabela 1

Podstawowe nazwy barw w języku polskim i ich kaszubskie odpowiedniki

Polskie podstawowe nazwy barw	Kaszubskie nazwy barw
<i>biały</i>	<i>biôli</i>
<i>czarny</i>	<i>czôrny</i>
<i>czzerwony</i>	<i>czerwòny</i>
<i>zielony</i>	<i>zelony</i>
<i>żółty</i>	<i>żôłti</i>
<i>niebieski</i>	<i>mòdri</i>
<i>brązowy</i>	<i>bruny</i>
<i>fioletowy</i>	<i>lilewi</i>
<i>różowy</i>	<i>różewi</i>
<i>pomarańczowy</i>	<i>apfelzynowi</i>
<i>szary</i>	<i>szari</i>

Należy odnotować, że wśród kaszubskich nazw *apfelzynowi* ‘pomarańczowy’ jest derywatem od stosunkowo niedawnego zapożyczenia z języka niemieckiego (*apfelzyna* ‘pomarańcza’ < niem. *Apfelsine*), nienotowanego w słowniku Ramuła.

Test ustalający zbiór podstawowych nazw barw

Istnieją dwa rodzaje testów pozwalających sprawdzić, które nazwy barw należą do zbioru tych podstawowych. Są to testy behawioralne i testy lingwistyczne. W niniejszej pracy zastosowano najbardziej popularny test behawioralny, polegający na uzyskaniu nazw barw od badanych osób w ciągu pięciu minut (ang. *elicitation list task*). Jest to test sprawdzający, jakie nazwy barw są psychologicznie ważne dla użytkowników danego języka, a opierający się na przekonaniu, że podstawowe nazwy barw wymieniane są w pierwszej kolejności. Test ten stosowali w swoich badaniach Berlin i Kay. Jak już wcześniej stwierdzono, test jest bardzo prosty – prosi się badane osoby, by w ciągu pięciu minut wymienili znane im nazwy kolorów. W tym badaniu użyto zmodyfikowanej wersji, zaproponowanej przez Gerry’ego Morgana i Greville’a G. Corbetta¹³, w której uczestnicy testu zapisujący nazwy barw na czystej kartce po każdej minucie proszeni są o podkreślenie dotychczas podanych wyrazów i kontynuowanie poniżej. Wersja ta pozwala na obliczenie wyników dla każdej minuty testu (szczególnie pierwsza minuta jest ważna).

¹³ G. Morgan, G.G. Corbett, *Russian colour term salience*, „Russian Linguistics”, 1989, nr 13, s. 125-141, podaje za: Corbett i Davies, *op. cit.*, s. 204.

W swoich najnowszych badaniach Berlin i Kay wraz ze współpracownikami¹⁴ badali po 25 osób mówiących danym językiem. Jeżeli chodzi o języki słowiańskie, badania przeprowadzili m.in. Gerry Morgan i Greville Corbett wśród 31 i 77 użytkowników języka rosyjskiego, Andrew Hippisley wśród 34 użytkowników języka ukraińskiego i 28 użytkowników białoruskiego, oraz autorka niniejszego artykułu wśród 80 użytkowników języka polskiego¹⁵. Te ostatnie badania potwierdziły, że nazwy barw, uważane w języku polskim za podstawowe (*biały, czarny, czerwony, zielony, żółty, niebieski, brązowy, fioletowy, pomarańczowy, różowy i szary*), są rzeczywiście psychologicznie ważne dla przebadanych 80 osób.

Przeprowadzenie testu wśród użytkowników języka kaszubskiego

Test sprawdzający, które nazwy barw są psychologicznie ważne dla użytkowników języka kaszubskiego, został przeprowadzony w 2006 r. na 32 osobach – 21 kobietach i 11 mężczyznach, w wieku 20–70 lat. Jak już wcześniej zasygnalizowano, procedura była następująca: uczestnicy zostali poproszeni o wypisanie na czystych kartkach wszystkich nazw kolorów, które sobie przypomnieli w ciągu pięciu minut. Po każdej minucie osoba prowadząca prosiła o narysowanie kreski i kontynuowanie wypisywania nazw barw poniżej tej kreski.

Użytkownicy języka kaszubskiego, którzy wzięli udział w teście, dzielą się na dwie grupy. Jedna z nich, składająca się z 11 osób, uczestniczyła w lekturze języka kaszubskiego, prowadzonego przez dr. hab. Marka Cybulskiego z Uniwersytetu Gdańskiego¹⁶. Druga grupa składała się ze krewnych i znajomych ówczesnych studentów Instytutu Anglistyki Uniwersytetu Gdańskiego. Studenci ci – Anna Malewska, Joanna Okoniewska, Magdalena Okrój, Martyna Richert, Manuel Schmidt, Tomasz Staniszewski i Sabina Szymikowska – przeprowadzili test w swoich rodzinnych miejscowościach, m.in. w Kościerzynie, Kartuzach, Sulęcynie, Rumi i Władysławowie¹⁷. Uczestnicy pierwszej grupy byli młodszy od uczestników z drugiej grupy – pierwsza grupa składała się głównie z osób w wieku 21–27 lat, zaś większość osób z drugiej grupy liczyła sobie 36–50 lat.

¹⁴ P. Kay, B. Berlin, L. Maffi i W. Merrifield, *Color naming across languages*, [w:] *Color Categories in Thought and Language*, red. C. L. Hardin i L. Maffi, Cambridge 1997, s. 21-56.

¹⁵ Morgan i Corbett, *op. cit.*, podają za: Corbett i Davies, *op. cit.*, s. 204; A. Hippisley, *Basic BLUE in East Slavonic*, „Linguistics”, 2001, nr 39, s. 151-179; D. Stanulewicz, *Psychological salience of Polish color terms*, [w:] *Linguistik International: Festschrift für Heinrich Weber*, red. W. Kürschner i R. Rapp, Lengerich 2006, s. 147-156.

¹⁶ W teście brało udział 17 uczestników lektoratu, okazało się jednak, że sześciu z nich nie włada kaszubszczyzną w stopniu zadowalającym. Trzeba tu też zaznaczyć, że prawie wszyscy uczestnicy obu grup mieli kłopoty z pisownią, co jest zrozumiałe, jako że kaszubski jest dla większości z nich językiem mówionym.

¹⁷ Jestem niezwykle wdzięczna panu dr. hab. Markowi Cybulskiemu oraz wymienionym studentom za okazaną pomoc. Dziękuję także wszystkim osobom, które wzięły udział w teście.

Liczba uzyskanych od uczestników testu nazw kolorów wyniosła 74. Jednak trzeba tu odnotować, że wiele osób podawało polskie słowa, co wyraźnie związane jest z dwujęzycznością i kontaktami międzyjęzykowymi. W liczbie tej mieszczą się również złożenia i przymiotniki odnoszące się do stopnia jasności.

Wyniki testu

W tabeli 2 przedstawione są wyniki testu dotyczące najczęściej podawanych kaszubskich nazw barwy, czyli tych, które przekroczyły próg 10 proc.

Tabela 2

Frekwencja nazw barw po pięciu minutach testu (23 najczęściej podawane słowa) (N = 32)

Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba wystąpień	Procent
1–2	<i>biòłi</i>	32	100
1–2	<i>czòrny</i>	32	100
3	<i>zelony</i>	31	96,875
4–5	<i>czzerwòny</i>	29	90,625
4–5	<i>zòłti</i>	29	90,625
6	<i>bruny</i>	28	87,5
7	<i>mòdri</i>	24	75
8	<i>szari</i>	19	59,375
9–10	<i>różewi</i>	18	56,25
9–10	<i>niebieszi (< niebieski)</i>	18	56,25
11–12	<i>strzébiczny / srebiczny</i>	14	43,75
11–12	<i>złoti</i>	14	43,75
13	<i>pòmarańczowi (< pomarańczowy)</i>	13	40,625
14	<i>fioletowi (< fioletowy)</i>	12	37,5
15	<i>beżowi (< beżowy)</i>	8	25
16–17	<i>lilewi</i>	7	21,875
16–17	<i>granatowi (< granatowy)</i>	7	21,875
18	<i>ciemnozelony</i>	5	15,625
19–23	<i>bordowi (< bordowy)</i>	4	12,5
19–23	<i>bùri</i>	4	12,5
19–23	<i>cytrónowi</i>	4	12,5
19–23	<i>krémòwi</i>	4	12,5
19–23	<i>seledinowi (< seledynowy)</i>	4	12,5

Skoncentrujemy się na kaszubskich nazwach barw podanych w tabeli 1, czyli na nazwach kandydujących do miana nazw podstawowych. Dla sześciu barw – *biôli*, *czôrny*, *zelony*, *czzerwòny*, *zòłti* i *bruny* – odnotowano wysoką frekwencję: podało je ponad 87 proc. uczestników w ciągu pięciu minut trwania testu. Trzy następne barwy – *mòdri*, *szari* i *różewi* – uzyskały frekwencję od 75 do 56,25 proc., zaś dwie ostatnie – *lilewi* i *apfelzynowi* – odpowiednio prawie 22 i niewiele ponad 3 proc. Wyniki te przedstawione są w tabeli 3.

Tabela 3

Frekwencja nazw barw – kandydatów do zbioru nazw podstawowych – po pięciu minutach testu (N = 32)

Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba wystąpień	Procent
1–2	<i>biôli</i>	32	100
1–2	<i>czôrny</i>	32	100
3	<i>zelony</i>	31	96,875
4–5	<i>czzerwòny</i>	29	90,625
4–5	<i>zòłti</i>	29	90,625
6	<i>bruny</i>	28	87,5
7	<i>mòdri</i>	24	75
8	<i>szari</i>	19	59,375
9	<i>różewi</i>	18	56,25
10	<i>lilewi</i>	7	21,875
11	<i>apfelzynowi</i>	1	3,125

Jak wynika z tabeli 3, ponad 50 proc. osób uczestniczących w teście podało nazwy zajmujące pozycje od 1 do 9, można zatem stwierdzić, że te przymiotniki – szczególnie te, których znajomością wykazało się od 75 do 100 proc. badanych – są dobrze znane użytkownikom języka kaszubskiego.

Trochę może dziwić pozycja przymiotnika *mòdri*, który znalazł się niżej w hierarchii niż *bruny*. Tłumaczyć to może fakt, że aż 18 osób (co stanowi 56 proc. ogółu badanych) podało przymiotnik *niebieszi*, który w kaszubszczyźnie (nie tylko według słowników, lecz również w opinii wielu Kaszubów) nie wyraża koloru, lecz znaczy ‘odnoszący się do nieba, niebiański’¹⁸. Wśród tych 18 uczestników testu, 11 podało oba przymiotniki, tj. *mòdri* i *niebieszi*, co zdaje się sugerować, że według tych osób mogą się one odnosić do różnych odcieni niebieskiego. Problem ten wymaga dalszych badań.

Niska frekwencja przymiotnika *lilewi* również najwyraźniej związana jest z kontaktami międzyjęzycznymi i dwujęzycznością, gdyż uczestnicy testu

¹⁸ Zob. m.in. E. Gólabk, *Kaszëbszi słowòrz normatiwny*, Gdańsk 2005, s. 264.

często podawali jego polski odpowiednik, *fioletowy*. Liczba tych osób wyniosła 12, co stanowi 37,5 proc. wszystkich badanych.

Jeżeli chodzi o przymiotnik *apfelzynowi*, wyraźnie nie spełnia on czwartego kryterium zaproponowanego przez Berlina i Kaya – podała go bowiem tylko jedna na 32 badane osoby. Także i w tym przypadku uczestnicy testu podawali skaszujszczone wersje polskiego przymiotnika *pomarańczowy*. Przymiotnik ten zanotowało 13 osób (40,6 proc. badanych). Pojawiły się dwa inne synonimy oznaczające tę barwę: *brunewi* i *orańzewi*. Jednak miały one tak samo niską frekwencję jak *apfelzynowi*. Można tu też przywołać porównanie *żółti jak marchew*, zastanawiając się nad kolorem tego warzywa. Jeżeli przyjmujemy, że marchew miewa barwę pomarańczową, Kaszubi mogli traktować ten kolor nie jako samodzielną kategorię, lecz jako odcień barwy żółtej. Wracając do znaczenia przymiotnika *apfelzynowi*, najprawdopodobniej odnosi się on do owocu pomarańczy, ale nie do jego koloru, tak jak to się dzieje w języku polskim (w którym zresztą występują oba wspomniane sensy słowa *pomarańczowy*, np. *sok pomarańczowy* i *pomarańczowa spódniczka*).

Zobaczmy teraz, które nazwy barw wystąpiły w pierwszej minucie testu. Wyniki te przedstawiają tabele 4 i 5.

Tabela 4

Frekwencja nazw barw po pierwszej minucie testu (14 najczęściej podawanych słów) (N = 32)

Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba wystąpień	Procent
1	<i>czórny</i>	29	90,625
2	<i>bióli</i>	27	84,375
3–4	<i>zelony</i>	24	75
3–4	<i>żółti</i>	24	75
5	<i>czerwóny</i>	22	68,75
6–7	<i>mòdri</i>	20	62,5
6–7	<i>bruny</i>	20	62,5
8	<i>niebieszi (< niebieski)</i>	12	37,5
9	<i>szari</i>	7	21,875
10	<i>różewi</i>	6	18,75
11–13	<i>fioletowi (< fioletowy)</i>	4	12,5
11–13	<i>strzébrzny / srebbrzny</i>	4	12,5
11–13	<i>złoti</i>	4	12,5
14	<i>pòmarańczowi (< pomarańczowy)</i>	3	9,375

Tabela 5

Frekwencja nazw barw – kandydatów do zbioru nazw podstawowych – po pierwszej minucie testu (N = 32)

Pozycja w rankingu	Nazwa barwy	Liczba wystąpień	Procent
1	<i>czórny</i>	29	90,625
2	<i>biôli</i>	27	84,375
3-4	<i>zelony</i>	24	75
3-4	<i>zôłti</i>	24	75
5	<i>czzerwóny</i>	22	68,75
6-7	<i>mòdri</i>	20	62,5
6-7	<i>bruny</i>	20	62,5
8	<i>szari</i>	7	21,875
9	<i>różewi</i>	6	18,75
10	<i>lilewi</i>	2	6,25
11	<i>apfelzynowi</i>	0	0

Wyniki z tabeli 5 są podobne do wyników z tabeli 3 – lista rankingowa zmienia się nieznacznie i potwierdza bardzo dobrą znajomość nazw barw zajmujących pierwszych siedem pozycji.

Można oczywiście wytłumaczyć wysoką pozycję pięciu pierwszych przymiotników obecnością w języku polskim podobnie brzmiących leksemów, pochodzących z tych samych rdzeni; z drugiej strony trzeba też pamiętać, że słowa te występują na ogół w nieznacznie zmienionej postaci także w innych językach słowiańskich (zob. tabela 6, która uwzględnia 11 nazw barw). Najlepszym rozwiązaniem – acz w czasach dzisiejszych już nierealnym – byłoby objęcie badaniem osób posługujących się jedynie językiem kaszubskim. Na marginesie można zauważyć, iż kaszubskie prymarne nazwy barw są bliższe słownictwu czeskiemu niż polskiemu, ze względu na wspólną nazwę barwy niebieskiej.

Tabela 611 nazw barw w wybranych językach słowiańskich¹⁹

Polski	Kaszubski	Czeski	Rosyjski	Ukraiński
biały	biôłi	bílý	белый	білий
czarny	czôrny	černý	черный	чорний
czerwony	czerwòny	červený	красный	червоний
zielony	zelony	zelený	зеленый	зелений
żółty	žòłti	žlutý	желтый	жовтий
niebieski	mòdri	modrý	голубой, синий	блакитний, синій, голубий
brązowy	bruny	hnědý	коричневый	коричневий, брунатний
fioletowy	lilewi	fialový	фиолетовый	фиолетовий ?
różowy	różewi	růžový	розовый	розжевий ?
pomarańczowy	apfelzynowi	oranžový	оранжевый	оранжовий ?, жовтогарячий
szary	szari	šedý	серый	сірий

Podobieństwo nazw barw polskich i kaszubskich utrudnia określenie, jak kaszubskie nazwy dzielą się na prymarne i sekundarne. Widoczny jest raczej podział na nazwy, które dzielą z językiem polskim formę i znaczenie (*biôłi*, *czôrny*, *zelony*, *czerwòny* i *žòłti*), nazwy charakterystyczne dla kaszubszczyzny, które są spokrewnione z niepodstawowymi nazwami barw w polskim (*mòdri* i *bruny*) oraz nazwy, które są wyraźnie sekundarne (*szari* i *różewi*).

Zajmijmy się pokrótce innymi nazwami barw, podanymi przez uczestników w ciągu wszystkich pięciu minut testu. Najwyższą frekwencją cieszyły się *złoti* i *strzébrzny / srébrzny* – po 14 wystąpień (43,75 proc.) po pięciu minutach testu. Następna grupa obejmuje nazwy barw, z których każda podana została przez 4 osoby (co stanowi 12,5 proc. ogółu badanych). Do tej grupy należą następujące nazwy: *bordowi* (lub *bordo*), *bùri*, *cytrónowi* i *krémòwi*. Pozostałe nazwy barw nie przekroczyły progu 10 proc.

Jak wynika z tabel 2 i 4, wielu uczestników testu podawało skaszubszczone niepodstawowe nazwy polskie, z których kilka przekroczyło próg 10 proc. (*beżowi*, *granatowi*, *seledinowi*). Można się zastanowić, czy wyrazy te, podobnie jak *niebieszi*, *pòmarańczowi* i *fioletowi*, nie weszły do kaszubszczyzny. Kwestia ta wymaga dalszych badań.

¹⁹ Czeskie, rosyjskie i ukraińskie nazwy barw podają za: K. Waszakowa, *Podstawowe nazwy barw i ich prototypowe odniesienia. Metodologia opisu porównawczego*, [w:] *Studia z semantyki porównawczej*. Część I: *Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, red. R. Grzegorzycykowa i K. Waszakowa, Warszawa 2000, s. 23-24. Znak „?” sygnalizuje niepewny status danej nazwy barwy.

Podsumowanie

W podsumowaniu można stwierdzić, iż zbiór psychologicznie ważnych kaszubskich nazw barw obejmuje następujące przymiotniki: *biôli*, *czôrny*, *zelony*, *czerrwòny*, *zòłti*, *bruny*, *mòdri*, *szari* i *ròzewi*. Dwie pozostałe nazwy barw, *lilewi* i *apfelzynowi*, są najwyraźniej rzadko używane i zastępowane bywają przez polskie odpowiedniki.

Zjawisko używania zapożyczonych nazw barw obserwuje się nie tylko w języku kaszubskim. Można przytoczyć tu co najmniej dwa inne przykłady, świadczące o tym, że dwujęzyczność i kontakty międzyjęzykowe wpływają na system nazw barw. Pierwszego przykładu dostarcza język walijski, w którym oprócz nazw rodzimych używa się niektórych angielskich przymiotników odnoszących się do kolorów. Walijszczy używają podwójnego słownictwa – dotyczy to szczególnie słów nazywających czerń, zieleń, szarość i oranż²⁰. Drugi przykład to podwójne słownictwo barw w języku japońskim – jeden zbiór nazw barw jest pochodzenia rodzimego, drugi zaś stanowią zapożyczenia z języka angielskiego, przy czym dana japońska nazwa i jej angielski odpowiednik niedokładnie znaczą to samo²¹.

Można się też zastanawiać, czy kaszubski zbiór barw nie dąży do wykształcenia drugiej podstawowej nazwy barwy niebieskiej, jak to się stało w rosyjskim i ukraińskim, a także częściowo w polszczyźnie, gdzie *blękitny* jest na granicy podstawowych i niepodstawowych nazw barw²².

Badania przedstawione w tej pracy traktować należy raczej jako badania o charakterze wstępnym. Mimo, iż inni językoznawcy przeprowadzili test na porównywalnej liczbie osób, moje doświadczenia z badaniem podstawowych nazw barw w języku polskim wskazują na konieczność wzięcia pod uwagę większej liczby uczestników. Zwiększenie liczby osób biorących udział w teście prawdopodobnie potwierdzi wyniki przedstawione powyżej, ale i też pozwoli lepiej przyjrzeć się barwom niepodstawowym, jak również umożliwi lepsze zbadanie polskich wpływów na kaszubskie słownictwo barw.

²⁰ O słownictwie barw w języku walijskim pisze H.A. Lazar-Meyn, *The colour systems of the modern Celtic languages: Effects of language contact*, [w:] *Language Contact in the British Isles: Proceedings of the Eighth International Symposium on Language Contact in Europe*, Douglas, Isle of Man, 1988, red. P.S. Ureland i G. Broderick, Tübingen 1991, s. 227-242.

²¹ Japońskim podwójnym systemem nazw barw zajmuje się J. Stanlaw, *Two observations on culture contact and Japanese color nomenclature system*, [w:] *Color Categories in Thought and Language*, red. C.L. Hardin i L. Maffi, Cambridge 1997, s. 240-260.

²² D. Stanulewicz, *Colour, Culture and Language: Blue in Polish*, Gdańsk, w druku.

Danuta Stanulewicz

**Der Wortschatz von Farbenbezeichnungen
in der kaschubischen Sprache – ein Versuch der Feststellung
einer Grundnamensammlung**

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ziel der vorliegenden Ausarbeitung besteht in der Darstellung von Ergebnissen einer von der Verfasserin durchgeführten Umfrage, die zur Erforschung der Grundnamensammlung von Farbenbezeichnungen in der kaschubischen Sprache diente (z.B. in der polnischen Sprache zu den Grundnamen gehören folgende Adjektive: *weiß, schwarz, rot, grün, gelb, blau, braun, violett, orange, rosa* und *grau*). An der Umfrage nahmen 32 Personen teil (davon 21 Frauen und 11 Männer im Alter von 20 bis 70 Jahren), welche vor eine Aufgabe gestellt wurden, die voneinander gebrauchten kaschubischen Farbenbezeichnungen innerhalb von 5 Minuten auf einem Zettel aufzuschreiben.

Die Testergebnisse zeigen, dass die Sammlung von psychologisch relevanten Farben folgende Adjektive umfasst: *biôli* 'weiß', Poln. 'biały'; *czôrny* 'schwarz', Poln. 'czarny'; *zelony* 'grün', Poln. 'zielony'; *czewòny* 'rot', Poln. 'czerwony'; *zôłti* 'gelb', Poln. 'żółty'; *bruny* 'braun', Poln. 'brązowy'; *mòdri* 'blau', Poln. 'niebieski'; *szari* 'grau', Poln. 'szary' und *różewi* 'rosa', Poln. 'różowy'. Die Ergebnisse weisen jedoch auf den großen Einfluss der polnischen Sprache auf kaschubischsprachige Farbenbezeichnungen. Zum Beispiel gaben die Teilnehmer das Adjektiv *niebiesezi* an, das sich im Kaschubischen – ähnlich wie im Altpolnischen – eigentlich nicht auf die blaue Farbe, sondern auf den Himmel bezieht. Sie verwendeten auch kaschubisierte polnischsprachige Farbenbezeichnungen wie *pòmarańczowi* (*orange*, Poln. 'pomarańczowy') und *fioletowi* (*violett*, Poln. 'fioletowy') anstatt von kaschubischen *lilewi* (*lila*) und *apfelzynowi* (*orange*).